

ON BİN YIL ÖNCESİNDEN AŞIKLI: İÇ ANADOLU'DA BİR YERLEŞİM MODELİ

Ufuk Esin

İnsanın fiziksel yapısı, onun bir "biyotop" a yani "belirli bir habitat'a sahip olmasını engellemiştir. Çünkü insan vücut ısısını, içinde yaşamak zorunda bulunduğu iklim koşullarına ve doğal çevreye uyarlayamaz. Örneğin soğuktı yaşıyan insanın vücudundaki tüyler bir kürk şekline dönüşmemiştir; el, ayak gibi organlarını alet gibi kullanabilme yeteneği hayvanlarından farklılaşmıştır. Bunlara karşılık insanın beyin yapısı ona, beş duyuyla her şeyi algılayabilmesini, bunları belleğinde biriktirebilmesini sağlamıştır. Böylece insan, belleğindeki birekimleri deneyim sürecine sokabilmış, her türlü gereksinimini karşılayacak şekilde, yeni düşünceler, yeni nesneler üretme olağana kavuşturmuştur. Gene buna bağlı olarak insan, binlerce yıldan bu yana en önemli gereksinimlerinden biri olan "barınmayı", çeşitli "konut ve yerleşim" tipleri üretip gelişterek karşılamayı başarmıştır.

Acaba değişik konut/yerleşim tiplerini oluştururken insanlar en çok hangi olgulardan etkilenmişlerdir? Bu kapsamında, 10 bin yıl öncesinde İç Anadolu'da "Aşıklı Höyük" te arkeolojik kazılarla gün ışığına çıkarılan "Akeramik Neolitik Evre" ye ait "ilk konutlar/ilk köy yerleşmeleri" nasıl bir model sergilemektedir (Res.1)?¹ Bu modeli belirleyebilmek ve rekonstrüksyonunu yapabilmek için, önce onun geliştiği zaman dilimi içinde, çevresindeki iklimsel, biotik ve abiotik (ekolojik) koşulların, hammadde kaynaklarının incelenmesi gereklidir. Daha sonra da Aşıklı'da yaşamış olan insan topluluklarının, belirli koşullarda niçin orada yerlestikleri, nasıl ve ne tür konut/yerleşimler oluşturdukları araştırılmalıdır. Ancak o zaman konut ve yerleşim tipleri gelişiminde "ilk ilkeler", "ilk kuramlar" in, geriye dönük bir projeksiyonla ve "Aşıklı modeli" yardımıyla neler oldukları, bunların nasıl değerlendirilmesi gerektiği sorulanabilir ve olasılıkla bir görüşe varılabilir.

AŞIKLI MODELİ

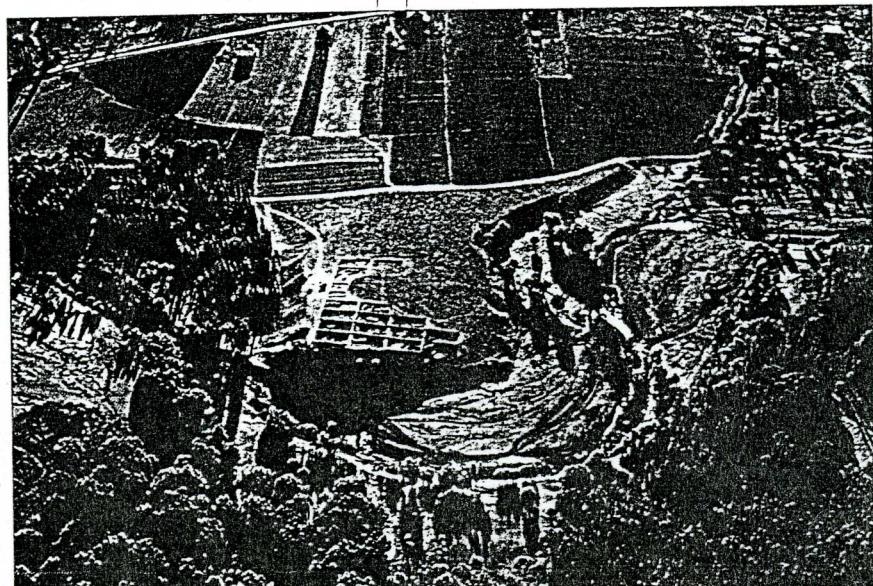
Aşıklı ve çevresi; On Bin Yıl Öncesinde Çevredeki İklimsel ve Ekolojik Koşullar; Yerleşme Yerinin Seçiminde Rol Oynayan Etkenler:

Aşıklı Höyük, Aksaray İl merkezinin 25 km güneydoğusunda, Kızılkaya

AŞIKLI, TEN THOUSAND YEARS AGO: A HABITATION MODEL FROM CENTRAL ANATOLIA

Translation: Joyce Matthews

Human species has been hindered by his physique to have a special kind of "biotop", namely a "fixed type of habitat". He is unable to adapt his body temperatures to the various climates and natural environments in which he lives. For example, the body hair of our species living in cold climates had failed to evolve into fur. Furthermore our hands and feet developed in a manner different from animals for use as tools. The structure of the

Res.1 Aşıklı Höyük. Melendiz Irmağı ve yakın çevre. 1994'te güneybatıdan havadan görünüş.
Fig.1 The mound of Aşıklı, the Melendiz river and vicinity. Aerial view from southwest, 1994.

human brain, on the other hand, has provided our species with the abilities to perceive phenomena with all five senses and to retain them in the memory. Capable, therefore, of incorporating an accumulation of memories into an experimental process, mankind has proved that he can create new thoughts and new objects, enabling him to provide them for himself in any situation. Thus, over thousands of years, human beings have learned to meet one of their most basic needs, shelter, by creating and developing a variety of "dwellings houses and habitations".

We might well ask which factors have had the greatest influence on mankind in the process of creating these various dwellings and settlements of our habitat. In this connection it can be asked as well which kind of model is represented by the "earliest houses" and "earliest village settlements" which have been brought to light by the archaeological excavations at the mound of Aşıklı in Central Anatolia dated to the Aceramic

köyünün sınırları içinde; denizden 1119.45 m yüksekliktedir. Melendiz Irmağı'nın kıyısında gelişmiş, orta büyüklükte bir höyük.² Yaklaşık

35000/40000 m²'lik bir alanı kapsar (Res.1). Höyükün kuzeyde 15.35 m olan yüksekliği, güneye doğru bir eğimle 13.16 m'ye kadar alçalır (Res.1,

2, 4, 5).* Birbiriyle uyumlu bir seri düzeltilmiş radyokarbon ölçümüne göre Aşıklı'da gün ışığına çıkarılan Aceramik Neolitik'e ait yukarıdan aşağı 2. kültür tabakasının yapı evrelerindeki yerleşmeler günümüzden 10 bin yıl öncesine (MÖ 8. binyılı) tarihlendirilmektedir.³

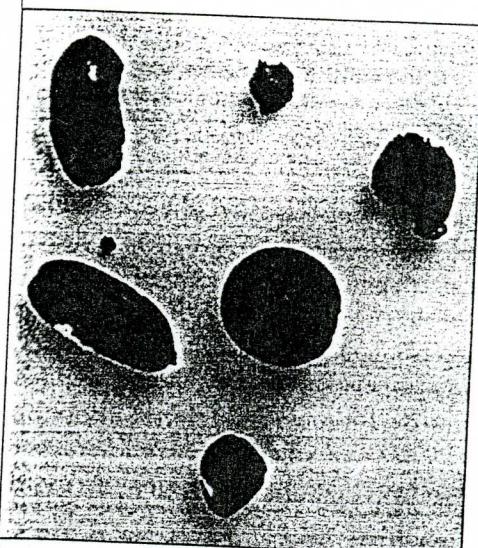
Aşıklı, Aksaray Kapadokya'sında, volkanik kökenli kayaçların oluşturduğu oldukça çiplak bir arazidedir. Höyükün 40 km kadar güneyinde, yükseklikleri 3000 m'ye ulaşan volkanik Hasan ve Melendiz Dağları yer almaktadır. Melendiz Irmağı bu iki dağ grubu arasındaki yamaçlardan çıkar, kuzeybatıya yönelir; peri bacaları ve Erken Hıristiyanlık dönemine ait, duvarları dinsel fresklerle donanmış tüflü kaya kilisele-riyle ünlü İhlara Vadisi'ni oluşturur. Daha sonra, Kızılkaya köyünde Aşıklı Höyük'ün güney, batı ve kuzeybatısını dolanıp, tarıma elverişli bir alüvyon vadisi meydana getirir ve Aksaray'a doğru akışını sürdürür (Res.1, 2). Neojen'de başlayan, Pleistosen'de (Buzul çağ), hatta onun ardından gelen Holosen'in başlarında da devam ettiği savunulan volkanik püskürmeler gevrede tüf, andezit, bazalt, granit gibi kayaçları; lav akıntıları da obsidien [volkanik cam] gibi önemli hammadde

Res.4 Aşıklı'da izgara sistemiyle kazılan 2. tabaka yerleşmeleri. Büyük dikdörtgen açmalar 10 x 20 m, küçük açmalar 10 x 10 m'dir. Ön planda çevre duvarı; sağ üst köşede (kuzeyde), derinde 2G yapı evresi;
Fig.4 Settlements of Level 2 during excavation. The large trenches in the grid measure 10 x 20 m; the smaller, 10 x 10. Enclosure wall seen in foreground, building level 2G in the trenches at upper right, large refuse area at centre. From east, 1994.

Res.2 Aşıklı Höyük. Ön planda Melendiz. Batıdan görünüş.
Fig.2 Aşıklı with the Melendiz in foreground. From west.

Neolithic phase, 10 thousand years ago (Fig.1).¹ In order to define and reconstruct this model, we must first examine the climatic, the biotic and abiotic (ecological) conditions, and the natural resources available in this region within the time span in which it evolved. Subsequently it should be investigated why the inhabitants of Aşıklı settled there under these prevailing conditions, and how and which kinds of houses/habitats they created. Only then, with the aid of retrospection and the assistance of the "Aşıklı model", can we suggest

Res.3 Aşıklı'da 2. tabaka yerleşmelerinde bulunan kömürleşmiş buğday ve nohut taneleri.
Fig.3 Carbonized grains of wheat and chickpeas from the settlements of Level 2.

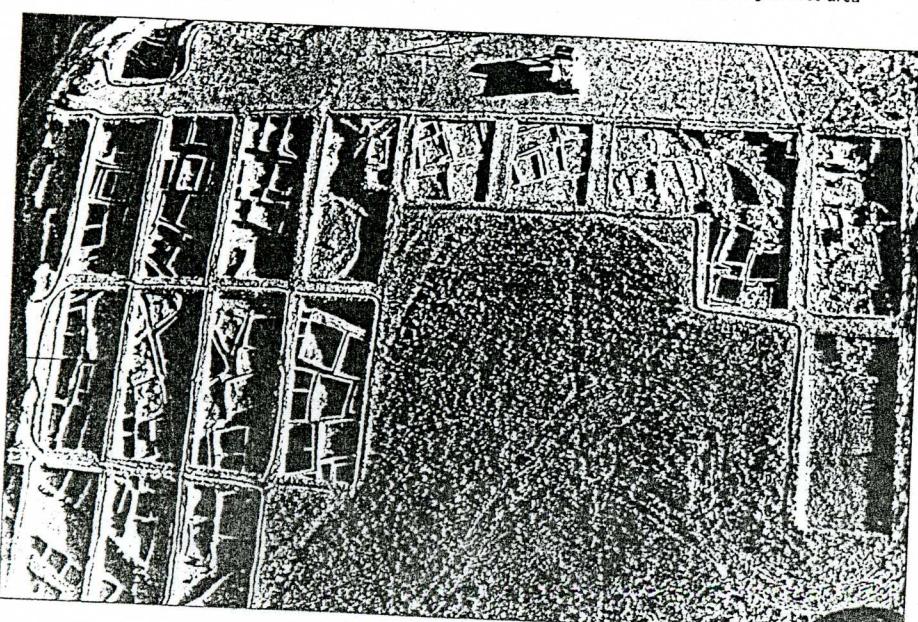
probably what general principles and basic attitudes lay behind the evolution of the early houses and habitats of mankind.

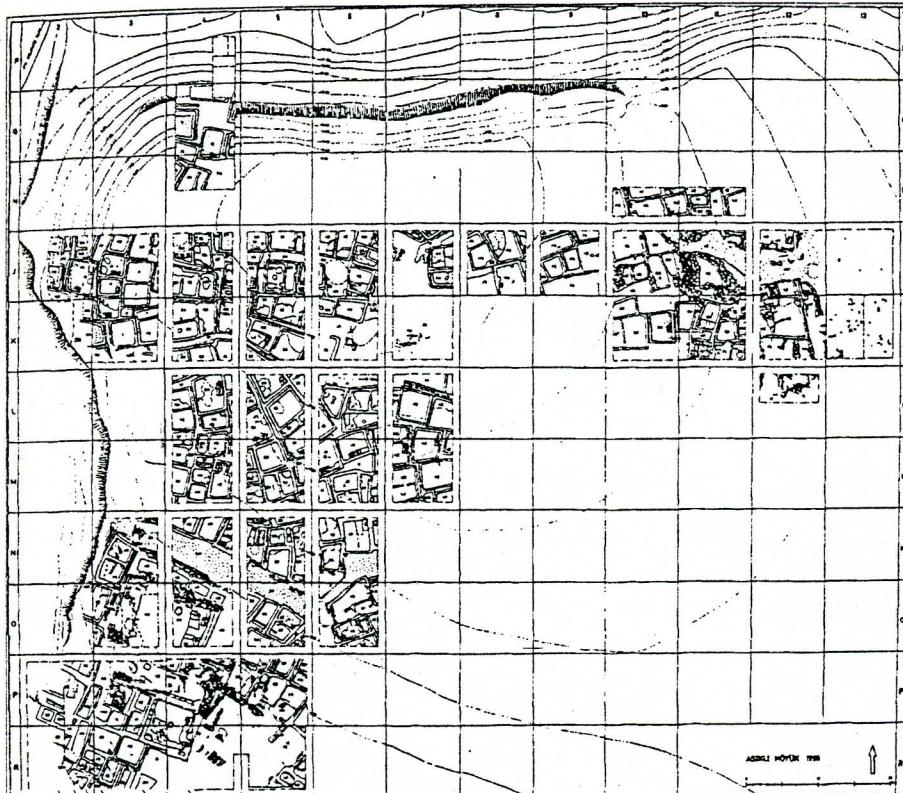
THE AŞIKLI MODEL

The mound and its environs, climatic and ecological conditions ten thousand years ago, and factors determining the location of the settlement:

The Aşıklı mound lies within Kızılkaya village some 25 km southeast of the capital of the province of Aksaray and stands at an elevation of 1119.45 m above sea level. It is a medium-sized mound on a bank of the Melendiz River, and covers an area of approximately 35.000-40.000 m² (Fig.1).² The mound is 15.35 m high on the north, sloping to 13.16 m at the south (Figs.1, 2, 4, 5).* A consistent series of calibrated radiocarbon measurements date the Aceramic Neolithic phase of Aşıklı namely (its 2. level with its 10 building phases from the surface) to the 8th millennium BC (some 10 thousand years ago).³

Aşıklı is located in a rather barren area of volcanic formation within the Cappadocian region of the province of Aksaray. About 40 km south of the mound the volcanic peaks of Hasandağ and Melendiz rise to altitudes of nearly 3000 m. The

Res.5 Aşıklı 1995 şematik planı.
Fig.5 Schematic plan of Aşıklı.

kaynaklarını oluşturmuştur.⁴ Aşıklı'da yerleşen insan toplulukları bu kayaçlardan hem yapılarında, ocak ve fırınlarında, hem de kap, lamba, havan, öğütme taşları, el taşları, cilali yassı baltalar gibi araç ve gereçlerinde kullanarak yararlanmışlardır (Res.4-7, 12-13).⁵ Özellikle obsidien, yontma taş tekniğinde yaptıkları alet ve silahların ana ham-maddesi olmuştur.⁶

Günümüzde Aşıklı ve çevresinde kara iklimi egemendir. Kişi ortalamaya yağış 330 mm'dir. Bu yağış miktarı kuru tarım için en alt sınırdır. Çevrede "İç Anadolu stepi" egemendir. Ancak çitlenlik ve meşe ile karışık koruluklar Melendiz'in alüvyonlu vadisinde aralıklı olarak Hasandağ'ın yamaçlarına kadar uzanır. Ekonomi kırsal ürünlere bağlıdır. Tahıl ve bahçe tarımı, bağcılık, koyun, keçi ve sığır hayvancılığı yapılır. Ayrıca Melendiz'de balık da avlanır.

Uydu haritalarına göre Buzul Çağının izleyen Holosen Dönem başlarından bu yana, olasılıkla Melendiz Irmağı'nın ana yatağında kaymalar olmakla birlikte, çok büyük değişiklikler olmamıştır.⁷ On bin yıl önce-sinde Aşıklı Höyük ve çevresindeki iklim koşulları ve ekolojik ortam hakkında elde edilen bilgiler çiçektozu (*pollen*), kazıda bulunan bitki kalıntıları, *phytolith* (mikro-bitki) ve hayvan kemiği analizlerine dayanmaktadır (Res.3).⁸ Ayrıca Aşıklı'nın 100 km kadar batısında Konya'nın Ereğli ilçesindeki Akgöl'den alınan çiçektozu örnekleri de ekolojik ortamın rekonstrüksyonunu yapmakta yardımcı olmaktadır. Araştırmaları yapanlardan H. Woldring'e göre Aşıklı çiçektozları, Akgöl'ün Son Buzul Çağının ait çiçektozları ile karşılaştırılabilir.⁹ Akgöl çiçektozu analizlerine göre Buzul Çağının sonrasında iklim kurak ve soğuktur.

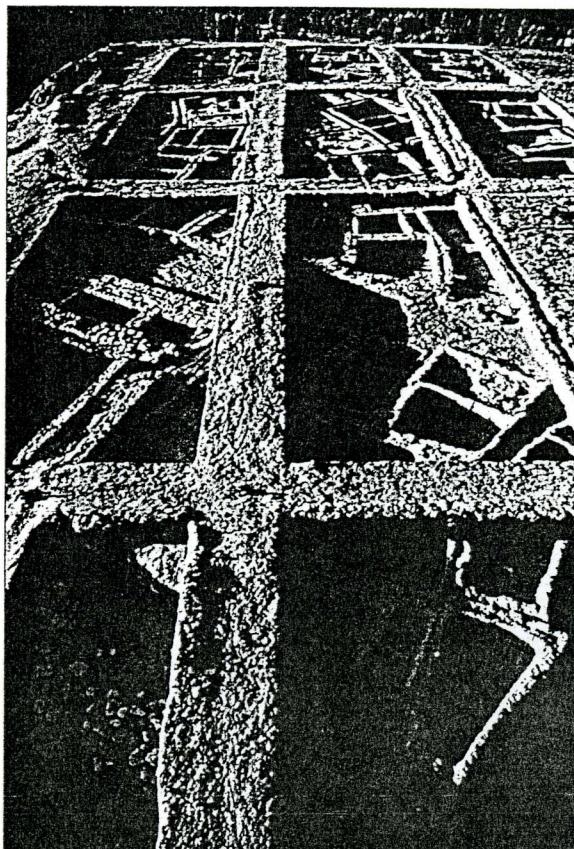
Melendiz River issues from the slopes between these two mountain ranges, flowing northwest through the İhlara valley which is so famous for its "fairy chimneys" and rock-cut churches carved out of the tufa and adorned with frescoes during early Christian times. The river then meanders to the south, west, and northwest of the Aşıklı mound in the village of Kızılkaya where it has created a narrow alluvial valley suitable for cultivation, before flowing into the city of Aksaray (Figs.1, 2). Volcanic eruptions which began in the Neogene and continued through the Pleistocene (Glacial Period) and even into the succeeding Holocene, resulted in formations of tufa, andesite, basalt and granite. The lava flow also created important sources of raw materials such as obsidian.⁴ The inhabitants of Aşıklı utilized these sources not only for construction of houses, hearths and ovens, but also for various tools and utensils: pots, lamps, mortars and pestles, grinding stones, celts, etc. (Figs.4-7, 12, 13).⁵ Obsidian was the principal raw material of their tools and weapons produced by the chipped-stone technique.⁶

A continental climate prevails today in Aşıklı and its environs. The winter precipitation averages 330 mm, constituting the lower limit of the range for dry farming. "Central Anatolian steppe" vegetation is dominant; groves of hawthorn (*Celtis*) mixed with oak stand at intervals in the alluvial valley of the Melendiz, opening from the slopes of the Hasandağ range. The modern economy is based on rural production; grain, vegetables, and grapes, as well as sheep, goats and cattle, are raised here, and fish are caught in the river.

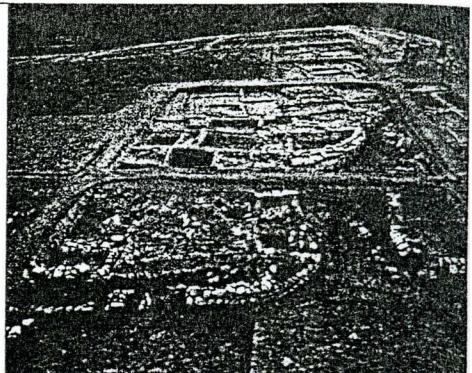
Although satellite maps suggest some shifting in the main bed of the Melendiz River since the beginning of the Holocene Period following the "Late Glacial Period", no major changes should have occurred.⁷ Our knowledge of the climatic conditions and the ecology of the region 10 thousand years ago is based primarily on analyses of pollen, plant remains and *phytoliths* from the excavations (Fig.3).⁸ Pollen samples from Akgöl some 100 km west of Aşıklı (in the Ereğli region of the Province of Konya) have also helped to reconstruct the ecological conditions of this early date. A study by H. Woldring indicates that the pollen record from Aşıklı is comparable to that of Akgöl during the Last Glacial Period.⁹ The analyses reveal that the climate was cold and dry toward the close of the Pleistocene. About 12 thousand years ago, then, the humidity began to increase,¹⁰ and alongside the "steppe" ground cover on the mountainsides (of Hasandağ in Aksaray as well as those of Karacadağ and Karadağ in Konya), birch (*Betula*), cypress (*Cupressaceae*), and eventually oak (*Quercus*) and cedar (*Cedrus*) began to flourish.¹¹ A subsequent recovery of the wormwood (*Artemisia*), which had begun to die out in this period, indicates another cool dry spell.¹² Then again, 11 thousand years ago, the humidity increased once more; grasses

* Ancak 12 bin yıl öncelerinde iklim daha nemli olmaya başlamıştır.¹⁰ Step örtüsünün yanında Aksaray'da Hasandağ, Konya'da Karacadağ ve Karadağ'ın yamaçlarında önce huş (*Betula*), servi (*Cupressaceae*), daha sonra da aynı dağların üstünde meşe (*Quercus*) ve sedir (*Cedrus*) ağaçları yetişmeye başlamıştır.¹¹ Pelinotları (*Artemisia*) önce azalmış, ancak 12 bin yıllarına doğru yeniden çoğalmaya başlamıştır.¹² Bu da iklimin yeniden soğuduğunu ve kuraklaştığını göstermektedir. On bir bin yıl öncelerinde ise iklimde yeniden bir nem artışı başlamış; çayır otları daha geniş alanlar kaplamış, huş ağaçları da fazlalaşmıştır.¹³ Holosen'in başladığı günümüzden önce yaklaşık 9600-8420 arasında, Aşıklı'da yerleşildiği sıradan ise özellikle volkanik Hasandağ, Karacadağ ve Karadağ'ın çevresinde önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde meşe ağaçları yayılmış, ardiçlar (*Juniperus*) çoğalmış; fındık (*Corylus*), gürgen (*Carpinus orientalis*), kızılağaç (*Alnus*), kayacık (*Ostrya*) ağaçları yetişmeye; ovalarda çayır otlarının çeşitli türleri çoğalıp yayılmaya başlamıştır.¹⁴ Bu da iklimin eskiye oranla çok daha yağışlı ve sıcak olduğunu gösterir. Aşıklı'nın 2. tabaka yerleşmelerinde ele geçen bitki kalıntıları, yine günümüzden önce yaklaşık 9966-9400 (MÖ 8016-7479/7442) arasında yağış ve sıcaklığın, buğday ve arpa gibi tahıllarla, bezelyegillerin tarımı için elverişli olduğuna, tarımın başladığını tanıklık etmektedir. Melendiz Vadisi'nde artık yabani fistık (*Pistacia*), karaağaç, çitlenbik (*Celtis tournefortii*), bazıları yenebilen, bazıları ilaç olarak kullanılabilen, oldukça zengin otsul bitki türleri yetişmeye başlamıştır (Res.3).¹⁵

Aşıklı kazılarında ele geçen yabani hayvanlara ve av hayvanlarına ait kemiklerin analizlerine göre, gene gevrede zengin bir hayvan dünyası vardır.¹⁶ Hayvanların hiçbirini henüz evcilleştirilmiş değildir.¹⁷ Yabani dev sığır (*Aurochs*), yabani koyun, keçi, yabandomuzu, karaca, kızılı geyik, yabani at, kurt, tilki, fare tipi kemirgenler, tavşan, kirpi, kunduz, ördek, toy kuşu, karga, akbaba, atmaca, kırmızı doğan, baykuş, kaplumbağa, çeşitli tatlı su balıkları ve salyangoz türleri Aşıklı'da yer-

Res.7 Aşıklı. Çakılı yolun kuzey ve güneydoğusundaki kerpiç mahalleler; yolun güneybatısında sandık duvarlı yapı. Güneyden görünüş.
Fig.7 Aşıklı. Mud-brick quarters to north and southeast of main road, structure with casemate wall to southwest. From south.

Res.6 Aşıklı çevre duvarı ve sınırladığı mahalleler. Doğudan havadan görünüş.

Fig.6 Aşıklı. Enclosure wall and the residential quarters within. Aerial view from east.

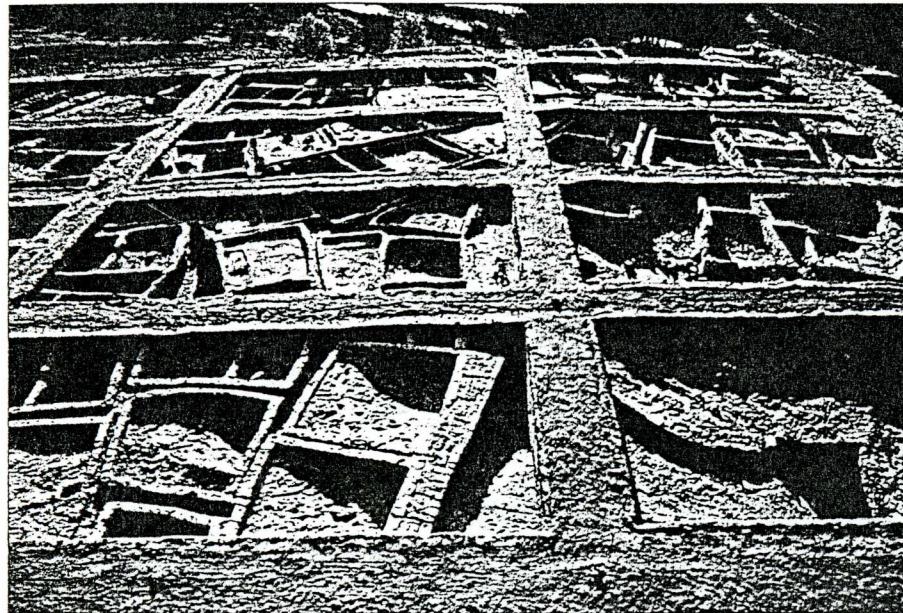
spread over broader expanses, and birch became denser.¹³ In the surroundings of the volcanic cones of Karacadağ, Karadağ and Hasandağ, significant changes were occurring at the beginning of the Holocene Period (some 9600-8420 years ago) when Aşıklı was being settled. Oak trees were disseminating and junipers (*Juniperus*) multiplying; hazelnuts (*Corylus*), Oriental hornbeam trees (*Carpinus orientalis*), alder (*Alnus*) and hophornbeam (*Ostrya*) appeared on the scene. Grasses as well multiplied and diffused over the plains,¹⁴ indicating that the climate was now warmer with heavier rainfall. Plant remains from the cultural level of Aşıklı are witness to the fact that both temperatures and precipitation of the period (8016-7479/7442 BC) were suitable for the cultivation of legumes and grains such as wheat and barley. Wild pistachio (*Pistacia*), elm, hackberry (*Celtis tournefortii*) and quite a wide variety of grassy vegetation were available for food and medicinal remedies.¹⁵

Study of the animal bones from the excavations at Aşıklı confirm that a highly varied faunal population existed in the vicinity¹⁶ although none of the animals had yet been domesticated.¹⁷ At home in the area and prey to the inhabitants of Aşıklı were large wild bovines (*Aurochs*), wild sheep and goats, wild boars, fallow deer, red deer, wild horses, wolves, foxes, rodents, hares, beavers, ducks, bustards, crows, vultures, falcons, red falcons, owls, tortoises, various freshwater fish and snails.¹⁸ In the light of the above-mentioned flora and fauna detected in the excavations of the settlement, climatic and environmental conditions were obviously capable of supporting human life.

Factors favourable to abandoning a "semi-nomadic" way of life and passing into a "permanent settled life" during the Aceramic Neolithic Period at Aşıklı include the following: the water source of the Melendiz surrounded by meadows and land suitable for agriculture (although limited in extent), a scattering of mixed forest and -at higher altitudes- "steppe" vegetation on the treeless volcanic slopes. Here there was a great variety of wildlife found in these habitats (woods, steppes, meadow and riverside), as well as

leşildiği sırada çevrede yaşamakta veavlannmaktadır.¹⁸ Aşıklı kazılarda elde edilen ve yukarıda belirtilen bitki ve hayvan kalıntılarına göre, burada yerleşildiği sırada, insan topluluklarının yaşamaları için elverişli iklimsel ve ekonomik koşulların hazır olduğu açıktır.

Melendiz Irmağı gibi bir su kaynağı, onun vadisinde çayırlar, az da olسا tarıma uygun topraklı alanlar, aralıklı karışık ağaçlı korular, daha yükseklerde volkanik çiplak arazide step örtüsü ve bu ortamda, kimisi korularda, kimisi step ve çayırlarda, su ve su kıyısında yaşayan çeşitli hayvan türleri, yapı malzemesi, alet, araç, gereç, silah için yeterli

Res.8 Aşıklı. Kuzeydeki kerpiç mahalleler ve konutlar. Sağda ön planda büyük çöplük. Doğudan görünüş .
Fig.8 Aşıklı. Mud-brick habitation to north, large refuse area to right in foreground. From east.

hammadde kaynakları, günümüzden 10 bin yıl öncesinde insan topluluklarının "Akeramik Neolitik" olarak adlandırılan dönemde, Aşıklı'da niçin "yarı göçebe yaşam biçimi"ni bırakarak, ilk kez "sürekli yerleşik yaşam"a geçebildiklerini anlamamıza yardımcı olan etkenlerdir.¹⁹

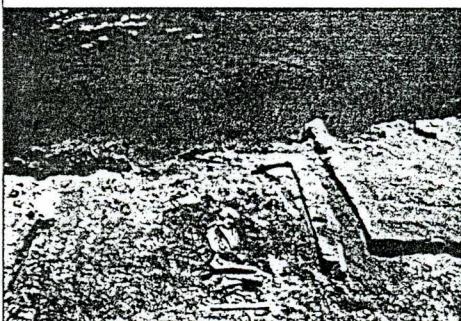
AŞIKLI YERLEŞMELERİ VE KONUTLARI

Aşıklı'da şimdilik yukarıdan aşağı 2. kültür tabakası ve onun 2A-2J olarak 10 ayrı yapı evresine ait yerleşmeleri değişik boyutlarda gün ışığına çıkarılmıştır.²⁰ Ancak üst yapı evrelerindeki "ilk köy yerleşmeleri" daha geniş açılmış; dolayısıyla, neredeyse "önceden planlanmış" izlenimini veren yerleşme düzeni ve konutlar hakkında oldukça ayrıntılı bilgi edinilmiştir (Res.4, 5). Ayrıca höyükün dışında ve güneyinde kalın bir alüvyon dolgusunun altında, hemen Melendiz'in kıyısında ve kısmen de Irmağın içinde devam eden daha eski bir yerleşmeye ait konutlar bulunmuştur (Res.1, 9).²¹ Yaklaşık 1 m genişliğindeki dar bir geçidin iki yanında yer alan bu konutlar, dörtgen ya da trapez planlıdır; duvarları kerpiçtendir.²² Boyutları yaklaşık 2×4 m , 4×3.25 m olarak değişkendir. Bazıları iki, bazıları da tek gözlüdür. Tabanları ve duvarları kille sıvalıdır. Bazı odaların içinde dörtgen biçimli büyük oçaklar, öğüt-

sources of raw materials for construction needs, tools, implements, vessels and weapons.¹⁹

THE SETTLEMENTS AND HOUSES OF AŞIKLI

Ten building phases (2A-2J, representing settlements of various size) comprise what survives today as the 2. cultural level -counting from the surface downward- on the mound of Aşıklı.²⁰ The "Early Village Settlements" in the upper building phases of this level have been sufficiently excavated to suggest that they had been "planned in advance", the result of a conscious building scheme (Figs.4, 5). In addition to these settlements on the mound, an even older settlement found under a deep layer of alluvial fill on the riverbank (partially inundated) to the south, outside of the mound cone has been excavated (Figs.1,9).²¹ The houses of this settlement on the north bank of the Melendiz stood on either side of a narrow passage about 1 m wide. Rectangular or trapezoidal in plan (app. 2×4 m or 4×3.25 m), they were constructed of mud-brick.²² Some have two, others only one room. The floors and walls were plastered with clay. Some rooms contained large rectangular hearths, grinding stones, implements of obsidian and bone, and large deer antlers; in pits beneath the floors, a human skeleton was found (Fig.9).²³ Thus, within their dwellings the inhabitants attended not only to the routine tasks of grinding meal and cooking, but religious practices as well, at least the burial of their dead. Outside the village they hunted and very possibly farmed as well; they gathered fruit and collected herbs. This riverbank settlement was -at some point- abandoned in

Res.9 Aşıklı. Melendiz kıyısında sel altında kalan eski yerleşmeye ait bir kısım ve bir insan iskeleti. Kuzeyden görünüş .

Fig.9 Aşıklı. Earlier settlement on the north bank of the Melendiz; a skeleton . From north .

consequence of a sudden flood. Evidence of the river's overflowing its banks consists of a thick alluvial fill which buried the settlement to a depth of some 1.5 m. The date for resettlement on the mound is not yet clear, but the settlement pattern, as well as the houses themselves in the settlements of the 2. level on the mound suggest that these communities on the mound continued the same traditions as the riverside settlement without any significant alteration (Figs.4, 5).

The settlements in the upper building phases of this 2. level on the mound are bounded on the east by a

me taşları, obsidien ve keramik aletler, büyük geyik boyuzları ve taban altında açılmış çukurların içine gömülü insan iskeletleri bulunmuştur (Res.9).²³ İçeride yaşarken insanların öğütme, pişirme, hatta ölülerini taban altına gömme gibi gerek güncel, gerek dinsel yaşamla ilgili işlemlerini kısmen bu konutlarda yaptıkları, köy dışında ise yoğun bir şekilde avlandıkları, olasılıkla tarimla uğraştıkları, yemek ve diğer gereksinimleri için yararlandıkları bitki ve yemişleri topladıkları söylenebilir. Yerleşme, Melendiz'in ani bir taşkınlı ile, bir sel felaketi sonucunda terk edilmiştir. Yerleşmenin üstündeki 1.5 m kalınlığında alüvyon dolgusu bu selin kanıtıdır. Höyükte ne kadar süre sonra tekrar yerleşildiği henüz tam aydınlatılamamıştır. Ancak 2. tabakadaki yerleşme düzeni ve konutların durumu, buradaki insanların yaşam ve yerleşme biçimlerinde aynı geleneğin büyük değişiklikler olmadan korunduğunu göstermektedir (Res.4, 5).

Höyük üstündeki 2. tabaka yerleşmeleri doğuda "S" şeklinde kıvrımlar yapan kalın bir çevre duvarı ile sona ermektedir (Res.4-6). Bugüne dek, çevre duvarına ait yalnızca bazı parçalar ortaya çıktıığından, bunun yerleşmeyi diğer yerlerde nasıl kuşattığı bilinmemektedir. Duvar yaklaşık 1.50-1.80 m kalınlığında büyük tuf/kalker taşlarından yapılmış, örgüde yer yer de kerpiç kullanılmıştır (Res.4-6).²⁴ Duvar parçalarının arası, batıya doğru daralan 2 m genişliğinde bir yol gibi bırakılmış ve çakılla döşenmiştir. Mahalleler bu duvarlardan üç yöne doğru gelişmiş izlenimini vermektedir (Res.4-6). Aşıklı çevre duvarı, şimdilik Anadolu'da Akeramik Neolitik'e ait ilk ve en eski örneği teşkil etmektedir.²⁵

Bir ana arter niteliğinde olan, çakıl döşeli, 2 m genişliğindeki bir başka yol ise her yapı evresinde yerleşmeyi, neredeyse kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölmektedir (Res.4, 5, 7). Yol güneybatıda Melendiz kiyisinden başlayarak, yerleşmenin ortalarında, kuzeydoğuya doğru yönelmekte, çakıl döşeli küçük bir avlu ile son bulmaktadır (Res.5, 7: GA Yolu).²⁶ Ayrıca, bu yoldan güneye doğru dar bir patika ayrılmaktadır.

Ana yolu kuzey ve güneydoğusunda, birbirinden dar geçitler ve küçük

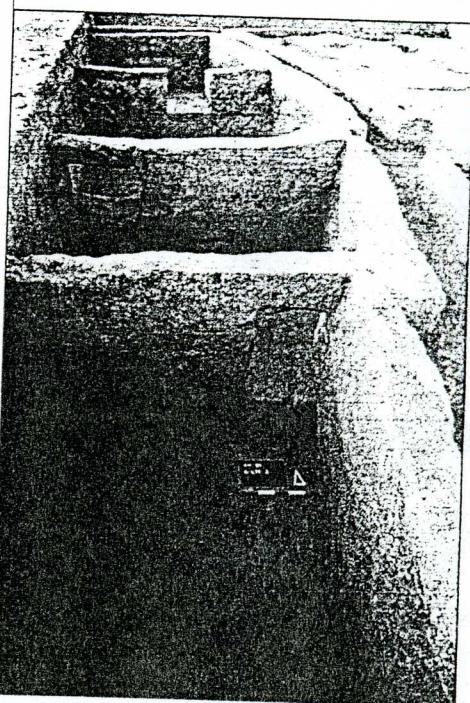

Res.10 Aşıklı. Kerpiçten, bazları ocaklı konutlar/odalar. Aralarda geçit ve avlular. Güneyden görünüş.
Fig.10 Aşıklı. Mud-brick dwellings, some with hearths; communicating passages and courtyards. From south.

sturdy enclosure wall with "S"-curvatures (Figs 6). Because only remnants of the wall have been recovered, the manner in which it continued around the settlement remains unclear. This portion, 1.5-1.8 m thick, was constructed of large blocks of tufa/limestone with an occasional mud-brick inserted here and there in the masonry (Figs.4-6).²⁴ Interrupting segments of the wall, there was a road-like strip 2 m wide, paved with gravel and narrowing to the northwest. Living quarters appear to have extended from this stretch of wall in three directions (Figs.4-6). The enclosure wall of Aşıklı represents today the oldest known example of such a wall within the Anatolian Aceramic Neolithic.²⁵

Another roadway, 2 m wide and also paved with gravel, served throughout nearly all the building phases of level 2 as a main artery, dividing the settlement into northern and southern sections (Figs.4, 5, 6). This road, starting from the bank of the Melendiz to the southwest, ran northeastward into the middle of the settlement, where it terminated in a small courtyard paved with gravel (Figs.5, 7: Road GA).²⁶ A narrow path branched off from this road to the south.

To the north and southeast of the main road were cramped quarters separated from one other only by

Res.11 Aşıklı. Kerpiç konutlar ve bölme duvarlarında bırakılan kapı yerleri. Güneyden görünüş.
Fig.11 Aşıklı. Mud-brick houses with doors in the partition walls. From south.

narrow passages and small courtyards (Figs.5, 7). These mud-brick structures must represent the dwellings of the Aşıklı residents (Fig.10). Of completely different character were two structures to the southwest of the road, which -although

avlularla ayrılmış, sıkışık ve yoğun mahalleler yer almaktadır (Res.5, 7). Mahalleleri oluşturan kerpiç yapılar Aşıklı sakinlerinin konutlarıdır (Res.10). Buna karşılık, aynı yolun güneybatısında, işlevleri farklı olmakla birlikte, birbiriyle ilişkili oldukları anlaşılan ve bir kompleks teşkil eden iki yapı yer almıştır (Res.4, 5, 7). Bunlardan ana yola bitişik olan, yaklaşık 9×9 m boyutlarındaki kare planlı büyük yapının kuzeyi "sandık sistemi"²⁷nde bir çift duvarla sınırlanmıştır (Res.5, 7; HV Binası).²⁷ Çift duvarın iç tarafta olanı taştan, dış duvari ise kerpiçten dir. İç duvarla dış duvar arasındaki boşluk ise kerpiç duvarlarla dört bölmeye ayrılmıştır. Daha sonra Anadolu'da çok yaygın olarak kullanılan, en çok da MÖ 2. binyıldır Hitit surlarında izlenen bu sistemin kökeninin Aşıklı'da olduğu anlaşılmaktadır.²⁸ Bu binanın batı kısmında taban uzunlukları 90/100 cm olan büyük boy kerpiç bloklarla döşenmiş; tabanın üstüne direk kaideleri olarak, çok büyük yassı kalker/tüf bloklar aralıklı yerleştirilmiştir (Res.12).

Yolun güneybatısındaki 6.5×6.5 m boyutlarındaki kare planlı diğer yapının dinsel işlevli olduğu sanılmaktadır (Res.5; T Binası).²⁹ Yerleşmelerin her yapı evresinde binanın tabanı ve duvarlarının iç yüzeyi aşırı boyasıyla (*ocker*) kırmızıya boyanmıştır. Yalnızca 3. yapı evresinde bozulan tabanın yarısı onarılarak limonitle boyandığı için sarı renktedir. Taban önce, ufalanmış tüfle yapılmış, 6-8 cm kalınlığında çimentomstu bir harçla boydan boyaya kaplanmış, sonra bu harçın üstüne boyra sürülmüş ve parlatılmıştır. Duvarlarda ise beyaz kireç/alçı sıvanın üstü aşırı boyasıyla boyanmıştır. Yapının içinde üç duvarın önünde kerpiçten, üstü kırmızı boyalı dar oturma sekileri; bir büyük ocak; direk yerleri; taşlarla yapılmış, sıvı akıtacak bir kanal yapılmıştır. Yapının kuzey ve kuzeydoğusunda *temenos* duvarlarını andıran, kalın, taş örgü duvarlar bulunmaktadır (Res.5). Ana yolun güneybatısındaki bu iki yapı birbirine, aralarında uzanan bölgeli, geniş avlular ve bu taş duvarlarla bağlanmaktadır (Res.5, 7). Dinsel işlevli binanın batısında gene aynı komplekse ait odalar yer almıştır (Res.5, 7). Batıdaki odalardan birinin duvarları morumsu kırmızı renkte boyanmış ve tabanının altına iki çukur açılmıştır (Res.5: AB Odası). Çukurlardan birinde 20 yaşlarında genç bir kadınla birlikte 55 yaşlarında bir erkek, diğerinde ise 20/25 yaşlarında genç bir kadın bebeği ile gömülmüştür.³⁰ Sonuncu kadın bir beyin ameliyatı (*trepanation*) geçirdikten sonra birkaç gün daha yaşamıştır.³¹ Bu insanlar, olasılıkla bu iki özel binayla ilişkileri olan ayırcılıklı kişilerdir.

Yerleşmenin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda, kerpiç mahallelerin arasın-

different in function- were bound together into a single complex. The first, adjacent to the main road, was a large square 9×9 m, the north side of which was bounded by a reinforced double wall of "casemate" construction (Figs.5, 7: Building HV).²⁷ The inner wall is of stone, the outer wall of mud-brick; the space between them is divided by mud-brick partitions into four cells. It seems that the origin of this "casemate" (chest-wall) system (later very characteristic of Anatolian architecture; perhaps best known from the Hittite city walls of the 2nd millennium BC), may be traced as far back as the Aceramic settlement here at Aşıklı.²⁸ The floor in the west of this building was paved with large mud-brick slabs up to a metre in length. Large flat blocks of limestone/tufa had been set upon the floor at intervals to serve as bases for posts (Fig.12).

The second structure forming a part of this compound was also square (6.5 m on a side) and probably served a religious function (Fig.5: Building T).²⁹ In each building phase the floor and the interior of the walls were painted with red ochre. Only at one juncture (during the third building period) when half of the floor had been damaged, was it repaired and painted with limonite -which gave it a yellowish hue-. The floor was made of crushed tufa cemented with mortar to

Res.12 Aşıklı. Sandık duvarlı yapının batı kısmında iç duvarın taş örgüsü ve tabanda kerpiç döşeme. Güneyden görünüş.

Fig.12 Aşıklı. Interior wall of the casemate structure with mud-brick pavement to west. From south.

a thickness of 6-8 cm, then painted and polished. The walls were plastered with whitewash/gypsum and then painted with red ochre. Along three sides of the interior there were narrow mud-brick benches, which were likewise painted red. Other furnishings included a large hearth, post settings, and a stone channel for the drainage of liquids. To the north and northeast of this building were thick walls of stone masonry reminiscent of *temenos* walls (Fig.5). These two structures southwest of the road were linked to one another by stone walls and spacious partitioned courtyards (Figs.5, 7). To

da büyük çöplük alanları (biri yaklaşık 20×30 m boyutlarında) yer almıştır (Res.4, 5, 8). Bu çöplükler herhalde hem işlik hem de avlanmış hayvanların paylaşıldığı yerler olarak kullanılmıştır (Res.5, 8). Artıkların atılıp yakıldığı bu çöplüklerde çeşitli av hayvanlarına ait çok sayıda kemik, gene bu hayvanların kemiklerinden ve obsidienden yapılmış aletler ve artıkları, kömürleşmiş çalı çırımı kalıntıları ve çok sayıda çitlenibik çekirdeği, damalar şeklinde ince tabakalar meydana getirmiştir. Kazıda bulunan bitki kalıntılarının analizlerinden anlaşıldığına göre, hasattan sonra buğday ve arpa başakları saplarıyla birlikte yerleşmeye getirilmekte ve tahıl taneleri saplarından burada ayrılmakta;³² olasılıkla burada öğütülmekte ve yemek üzere hazırlanarak konutlardaki ocaklıarda pişirilmektedir. Yiyecekler gerektiğinde kullanılmak üzere kiler odalarında saklanmıştır (Res.14). Böyle bir kilerin içinde altı yerli erzak deposu bulunmaktadır. Bunlar ince kerpiç bölmelerle birbirlerinden ayrılmış; bir büyük erzak deposunun içine, çok daha küçük bir depo yerleştirilmiştir.

Mahalleler iki veya daha çok konutun biraraya gelmesiyle oluşmuştur (Res.4, 5, 7, 8, 10). Şimdilik Aşaklı'da çeşitli yapı evrelerine ait 388 konut/oda gün ışığına çıkarılmıştır. Konutlar genelde bitişik düzende, ama müstakil duvarlı, tek ya da çok odalıdır (Res.5, 7, 8, 10). Dörtgen, trapez ya da bir kenarı yuvarlatılmış dörtgen planlı konut/odaların boyutları (yük. 1×1.5 m, 2×3 m, 4×3.25 m ve 4×4 m) değişiktir (Res.5, 10). Duvarlar çoğunlukla $34/35-45$ cm'lik tek kerpiç genişliğinde, aralarına çamur harç konularak örülülmüştür. Kerpiç boyutları da çeşitliidir (Res.12). Duvarlar ve tabanlar genellikle kil sıvayla, seyrek olarak renkli veya beyaz kireç sıvayla kaplanmış; duvarlarda genelde taş temel kullanılmamıştır. Ancak gerektiğinde, kerpiç duvarların altında çoğu tuf/kalker olmak üzere volkanik taşlardan temeller yapılmıştır.³³ Bazen de ana yolun kuzey kenarında olduğu gibi mahalle ve konutlar, büyük yassı tuf bloklar dikine yerleştirilerek dıştan desteklenmiştir.³⁴ Aşaklı'da 10 bin yıl öncesinde başlayan taşların dikine yerleştirilme tekniği, çevre köylerde bugün hâlâ izlenmektedir.

Çoğunlukla konut/odaların içinde, ya iki duvarın köşesinde ya da bir duvara yaslanmış olarak dörtgen planlı büyük ocaklar vardır (Res.5, 10, 13).³⁵ Bazen ocaklılara bir baca deliği açılmıştır.³⁶ Kubbesi "kerpiç topanları"yla (*pisé*) yapılmış, yalnızca bir büyük, bir de küçük fırın bulunmuştur. Konut/odaların içine düz damları desteklemek için taştan direk kaideleri konmuş, bazen de çakıl taşlarıyla çevrili siğ çukurlar şeklinde direk yerleri açılmıştır.³⁷ Çok odalı konutların bölüm duvarlarında kapı aralıkları, seyrek olarak da pencere boşlukları bırakılmış, bazen tabanları üstüne başak ya da saz saplarından örülülmüş hasırlar serilmiştir (Res.11). Ancak dışarıdan konutlara girişi sağlayan kapılar yoktur. Konut, avlu ve geçitlere, düz damlardan seyyar merdivenlerle inilerek girilmiş olmalıdır. Günlük işlerin bir kısmı da olasılıkla düz damlarda yapılmıştır; çünkü atılmış obsidien, kemik, boynuz, sürtme ve cilali taş aletler, bunların artıkları ve çöplerin bir kısmı konutların

Res.13 Aşaklı. Bir ocak örneği. Doğudan görünüş .
Fig.13 Aşaklı. Hearth. From east.

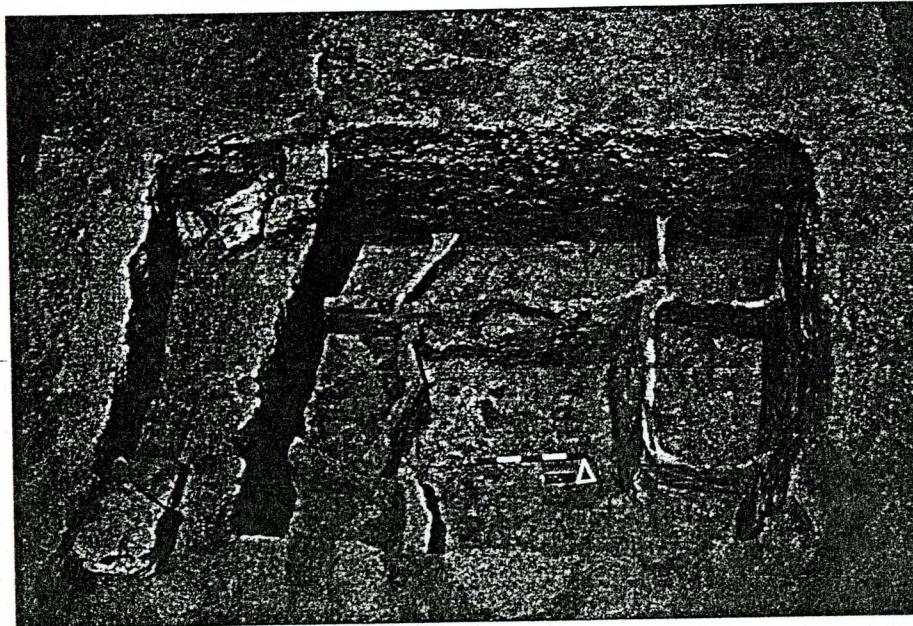
the west of the red-painted shrine were more chambers belonging to the same complex (Figs.5, 7). One of these, with walls painted a purplish red, contained two burials in pits under the floor (Fig.5: Chamber AB). In one of the pits a young woman in her twenties and a man in his mid-fifties had been buried together;³⁰ in the other one was found the skeleton of a woman in her early twenties together with an infant. This young woman had apparently survived only a few days following a "trepanation", an early form of brain operation.³¹ These particular individuals must somehow have been related to these two special structures; most probably they were of privileged status.

Between the mud-brick quarters, in the north and northeast of the settlement, there were areas of refuse, one nearly 20×30 m (Figs.4, 5, 8). These areas must have been used both as ateliers and slaughter yards for the animals captured in the hunt (Figs.5, 8). Thin veins formed in the strata here where remains were cast aside or incinerated; these contained the bones of various game animals, tools and waste flakes of bone and obsidian, charred sticks and twigs, and a plethora of hackberry seeds. The analyses of the plant remains from the settlements has demonstrated that the harvested ears of wheat and barley were brought to the settlement still attached to the stalks; the process of separating the grain and chaff was carried out within the settlement.³² The grain was first ground here and then prepared and cooked over the hearths of the individual dwellings. It was kept in storage rooms for use as necessary (Fig.14). Six individual storage bins were found in one such storeroom, these bins again divided into sections by thin clay partitions. Also in one of the large storage bins, a smaller storage unit had been provided.

Residential quarters seem to have been formed by the merging together of two or more dwellings within one area (Figs.4, 5, 7, 8, 10). To present, 388 houses/rooms belonging to various building phases of Level 2 have been exposed at Aşaklı. The

içinde değil, geçit ve avlularda bulunmuştur. Ölüler, bazı odaların tabanları altında açılan çukurlara, ayakları karna çekik, dizden geriye, yana doğru kıvrılmış olarak değişik şekillerde gömülümlerdir.³⁸ Bazılarının boynunda basit, yarı değerli taşlardan ve asıl önemlisi tavlanmış doğal bakır boncuklardan yapılmış kolyeler vardır.³⁹ Seyrek olarak gene boncuk bileziklere de rastlanmıştır.

Aşıklı'da besin ekonomisi esas olarak av etlerinden, toplanan çeşitli yabani sebze, yemiş ve meyvelerden, az olarak da buğday, arpa, nohut gibi tarımsal ürünlerden sağlanmıştır (Res.3).⁴⁰ Olasılıkla tarım henüz tam yerleşmediği için çoğunlukla yabani buğday ve arpanın da toplanıldığı, bitki kalıntılarının analizlerinden anlaşılmaktadır.⁴¹

Res.14 Aşıklı. Kiler ve içinde erzak depoları. Güneyden görünüş.
Fig.14 Aşıklı. Storeroom with clay bins. From south.

Aşıklı'da yoğun olarak kullanılan obsidien, kemik, boynuz aletler ve silahlar daha çok avcılığa, post ve deri işçiliğine yönelikti.⁴² Av etlerini saklamak için gerekli olan tuz, olasılıkla yakındaki Tuz Gölü kıyılarından elde edilmiştir. Sürtme ve cilali taştan aletler ise daha çok öğretme, ezme, dövme, kırma ve kesme işlerinin yapıldığını göstermekte; doğal levha bakırdan yapılan boncukların sıcakken işlendiği metallografi analizlerinden anlaşılmaktadır.⁴³ Yarı pişmiş ve pişmiş toprak heykelcikler de kilin fırınlanmasıının öğrenildiğine işaret etmektedir.⁴⁴

SONUÇ

Aşıklı'da Melendiz Irmağı kıyısındaki eski yerleşmenin sel altında kalmasından dolayı terk edilmesiyle, uzunluğu henüz bilinmeyen bir süre sonra 2. tabakanın yapı evrelerindeki yerleşmeler kurulmuştur (Res.1, 4, 5, 9). Düzeltilmiş radyokarbon ölçümülerine göre 10 bin yıl öncesine tarihlendirilen 2. tabaka yerleşmeleri, doğuda bir çevre duvarıyla sınırlanmıştır (Res.4-6). Yerleşmelerde kısmen bitişik düzendeği kerpiç konutlar, ayrık düzenli mahalleler oluşturmuştur (Res.1, 4-8, 10).

houses (comprised of one or more rooms), although generally standing adjacent to one another, were each built of four individual walls, thus "detached" in a technical sense (Figs.5, 7, 8, 10). The houses/rooms, which were rectangular, trapezoidal or roughly rectangular (with one curved wall) in plan, vary in size from roughly 1 x 1.5 m or 2 x 3 m to 4 x 3.5 or 4 x 4 m (Figs.5, 10). Most of the walls are a single mud-brick in width (34/35-45 cm); they were set with a mortar of mud. The dimensions of the bricks themselves vary as well (Fig.12). The walls and floors were usually simply plastered with clay, only occasionally coated with whitewash or coloured plaster. There are usually no stone foundations, although -when considered necessary- foundations of volcanic stone (tufa/limestone) were laid beneath the mud-brick superstructure.³³ Occasionally, as can be seen in the residential quarters along the north side of the main road, houses were buttressed on the exteriors with large tufa blocks set vertically.³⁴ This technique of upright stone buttressing -which began some 10 thousand years ago at Aşıklı- is still employed in the local villages today.

In most of the houses there were large hearths rectangular in plan, either in one corner or against one wall (Figs.5, 10, 13).³⁵ On occasion, a hole was opened to serve as a chimney.³⁶ Only two ovens with domes of *pisé* -one large and one small- have been found. Stone bases or shallow post holes ringed with pebbles indicated the presence of posts to support the flat roofs.³⁷ Mats woven of the cut stalks of grain or reeds sometimes covered the floors (Fig.11). Openings in interior partition walls provided doors -and rarely- windows between rooms. There were, however, no doors in the exterior walls; access to the houses must have been from the flat roofs by means of ladders. Many of the daily household chores must have been done on these flat roofs. Evidence for this is the proportion of tools and implements -of ground and polished stone, antler, bone, and obsidian- found outside the houses in the passages and courtyards. The dead were buried in pits beneath the floors of certain rooms. The skeletons were found in various positions: knees were sometimes drawn up to the stomach, or legs were sometimes bent back from the knees or pulled to one side.³⁸ Simple necklaces of beads, semiprecious stones or -more significantly- beaten, hot-worked native copper, encircled the necks of some of the dead.³⁹ Bracelets of this type were much less common, indeed a rare occurrence.

The basis of subsistence at Aşıklı consisted of game, various wild greens as well as berries and fruits that could be gathered and -although perhaps few- at least some agricultural products, among them chickpeas, barley and wheat (Fig.3).⁴⁰ Agriculture was probably not yet firmly established, for the analyses of the plant remains suggest that most of the wheat and barley collected were wild strains.⁴¹

The many implements and weapons of obsidian,

Geçitler, avlular, çöplük alanları, konut damları, köy yerindeki günlük işlerin yapılmasında kullanılmıştır. Yoğun avcılık, besin toplayıcılığı, henüz başlayan tarım, post ve deri işçiliği, olasılıkla tuz ve çevrede bulunmayan hammaddeler ve egzotik maddeler karşılığında obsidien, et ve diğer üretilenlerin ticareti, Aşıklı insan topluluklarının yaşamında en önemli uğraşları teşkil etmiştir.⁴⁵ Çevre duvarının varlığı, ana yolun güneybatisındaki iki özgün yapı, olasılıkla Aşıklı insan topluluklarının sosyal yaşamında bir tabakalaşmanın da başladığını işaret etmektedir (Res.4-7).

Aşıklı'daki bu yerleşme modeli şimdilik Anadolu ve Güneybatı Asya'da ünktir.⁴⁶ Ancak çok sonra bu modelin, kısmen benzerine Doğu Çatalhöyük'te rastlanmaktadır.⁴⁷ Mahallelerin birbirine çok yakın ve sık yapılışı, kara ikliminin etkisinden korunmayı sağlamış olmalıdır. Çünkü bu bakımından Aşıklı'yı anımsatan köy yerleşmeleri bugün İç Anadolu'da hâlâ görülmektedir.

Aşıklı, konut ve yerleşim tipi gelişmesinde zamanı için, kendine özgü ilk modellerden birini oluşturmaktadır. Bu modelin en çarpıcı özelliği ise "uyum ilkesi"dir. Daha 10 bin yıl öncesinde insanlar doğal çevrelerine, iklim koşullarına, ekolojik ortamlarına uyum ve onlardan yarar sağlayarak, yakınlarındaki canlı ve cansız ortamı zedelemeden *habitat'larını* kurmuşlardır, yaşamalarını sürdürmeyi başarmışlardır. Oysa günümüzün çoğu metropolünde ileri teknolojilere güvenilerek bu ilkeye sırt çevrilmiş; iklimi, doğal çevreyi, ekolojik ortamı hiçe sayan, onlara hiç uymayan, onları var gücüyle tüketen, ama aslında onların ayrılmaz bir parçası olan insanlar için dev boyutlu, nefes almayı bile neredeyse tehdit eden *habitat'lar* üretme yarısına girişilmiştir.

DİPNOTLAR:

* Bütün resimler Ufuk Esin arşivine aittir.

1. Aksaray'da Melendiz Su'yun kolu Uluırmak üzerindeki Mamasın Baraj Gölü'nün su seviyesi yakında yükseltilecek, Aşıklı Höyük kısmen su altında kalacaktır. Bu nedenle 1989'dan bu yana Aşıklı Höyük'te İstanbul Üniversitesi (İÜ) Prehistorya Anabilim Dalı tarafından arkeolojik kurtarma kazıları yapılmaktadır. Kazılar Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türkiye Bilimler Akademisi ile İÜ Araştırma Fonu Proje No. 595/171193 ve Edebiyat Fakültesi tarafından desteklenmekte; bu kurumlar adına yapılmaktadır. Destek ve yardımlarından dolayı bu bilimsel kurumlara yürekten teşekkür ederim.

2. Aşıklı Höyük doğu-batı yönünde 230 m, kuzey-güney yönünde ise 150/240 m boyutlarındadır.

3. U. Esin, "Early copper metallurgy at the pre-pottery site of Aşıklı", *Readings in Pre-history. Papers presented to Halet Çambel*, İstanbul, 1995, 64, 75-76, Şek.11-12; W. van Zeist ve G. J. de Roller, "Plant remains from Aşıklı Höyük, a pre-pottery Neolithic site in Central Anatolia", *Vegetation History and Archaeobotany*, 4, 1995, 179.

4. Ü. Emre, Hasandağı, Keçidoyuran Dağı yöresi volkanizmasının jeomorfolojisi, İstanbul, yayımlanmamış doktora tezi, 1991.

5. U. Esin vd., "Salvage excavations at the pre-pottery site of Aşıklı Höyük in Central Anatolia", *Anatolica*, XVII, 1991, 166-174, Lev.8, 9/2-3, 10-16; U. Esin, "Zum Urspr-

antler and bone recovered in excavation appear generally oriented toward hunting and the processing of skins and hides.⁴² The salt needed to preserve the meat probably came from the great salt lake, Tuz Gölü. It is clear that the burnished and polished stone artefacts were employed primarily for grinding, crushing, pounding, breaking and cutting. That the beads made from native copper were heated while being worked has been determined through metallographic analysis.⁴³ Figurines of baked -or half-baked- clay demonstrate that these early people of Aşıklı had learned or were learning to fire clay.⁴⁴

CONCLUSION

Subsequent to the flooding and abandonment of the earlier settlement on the north bank of the Melendiz River, renewed settlement occurred on the mound of Aşıklı following an indeterminate hiatus in settlement here. This represents the 2. level of habitations in 10 building phases (counting downward from the present surface of the mound), dated by calibrated radiocarbon assessment to approximately 10 thousand years ago (Figs.1,4,5,9). An enclosure wall (Figs.4-6) encircled the settlements of the later three building phases of Level 2 comprised of mud-brick houses - constructed one against another in a sort of row-house system- in groups forming small quarters or neighbourhoods (Figs.1, 4-8, 10).

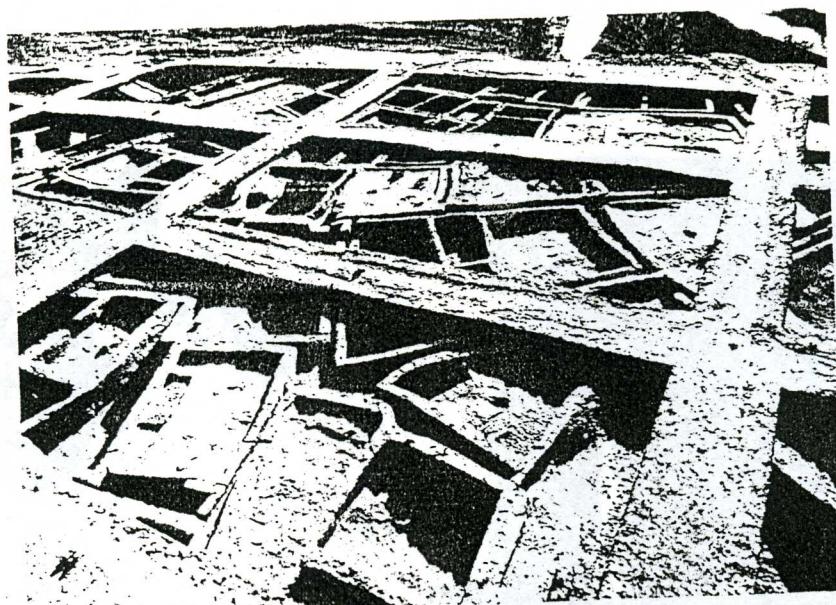
Passages, courtyards, the "refuse" ("garbage") areas and the flat roofs of the houses were used by the inhabitants for their daily tasks. The people were busy hunting and gathering as well as trying their hands at farming. They treated the hides and skins of their prey and most probably dealt in trade, exchanging the obsidian and meat found in the area -and perhaps crafts of local manufacture- for salt, raw materials and exotic items not available locally.⁴⁵ The existence of the enclosure wall, as well as the distinctive complex to the southwest of the main thoroughfare, suggest the beginning of social stratification within the community (Figs.4-7).

At present the settlement model of Aşıklı stands unique within Anatolia and southwest Asia.⁴⁶ From a much later period, however, a rather similar model can be cited at the mound of Çatalhöyük East.⁴⁷ As at Aşıklı, we see quarters crowded together in a proximity that probably served to provide shelter from the elements of the continental climate. Even today, the villages of central Anatolia retain this characteristic.

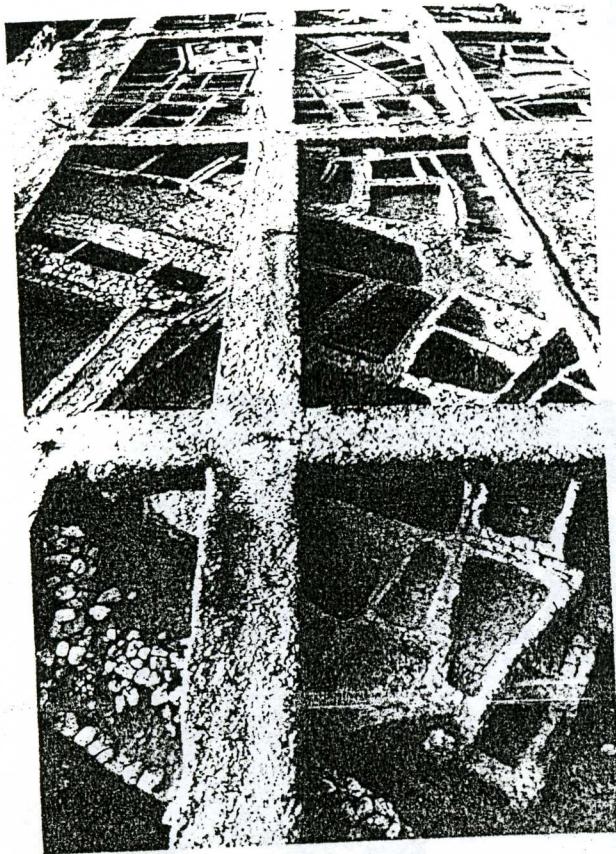
Aşıklı represents one of the earliest original models within the evolution of house and habitat. The most striking characteristic of the Aşıklı model is its harmony with the environment. Ten thousand years ago these settlers succeeded in striking a natural balance with their environment and its ecology. They managed to establish their "habitat", benefiting from the environment without impairing either the biological balance or

- rung der Kastenbauweise in Anatolien", *Istanbuler Mitteilungen*, P. Neve Festschrift, 43, 1994, Lev.9-10; U. Esin, "Early copper metallurgy", 70-73, Şek.2, 4-6.
6. U. Esin vd., a.g.e., 133, 145-148, Lev.10-16; N. B. Atlı, "The typological characteristics of Aşıklı Höyük chipped stone industry", *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent*, yay.haz. H. Gebel ve S. K. Kozłowski, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence and Environment 1, Berlin, 1994, 209-221.
7. Bugün Melendiz'in yatağında çok sık değişiklikler olmaktadır. Ancak bu, ırmaç kıyısında biriken kumun yapılarda kullanılmak üzere çok fazla çekilmesinden kaynaklanmaktadır. Holosen başlarında Melendiz yatağının Aşıklı'ya göre konumunu belirlemek üzere 1995'te jeomorfolojik araştırmalar başlamış, ırmaç yatağından ilk örnekler laboratuvara analiz edilmek üzere alınmıştır.
8. H. Woldring, *A Pollen Diagram from a River Sediment in Central Anatolia*, baskıda; W. van Zeist ve G. J. de Roller, a.g.e.; A. M. Rosen, Report on phytoliths from Aşıklı, 1995, yayınlanmamış rapor, 5 s., 5 Şek., 5 Lev.; H. Buitenhuis, "Aşıklı Höyük: A proto-domestication site in central Anatolia", VII. International Conference of Archaeozoology, 1994, Konstanz, Almanya, baskıda.
9. S. Bottema ve H. Woldring, "Late Quaternary vegetation and climate of Southwestern Turkey, Part II", *Palaeohistoria*, 26, 1984, 131-136.
- 10.-14. a.e., 131-136.
15. W. van Zeist ve G. J. de Roller, a.g.e.
- 16.-18. H. Buitenhuis, a.g.e.
19. Bkz. Dipnot 8-18; U. Esin, "Early copper metallurgy", 75-76, Şek.11-12.
20. U. Esin vd., a.g.e.; U. Esin, "Early copper metallurgy".
- 21.-23. U. Esin, "Early copper metallurgy", 71, Şek.3.
24. a.e., 64, 71, Şek.4.
25. Ürdün vadisinde Eriha'da taştan yüksek bir kule ve çevre duvarları, Beidha ile Kuzey Irak'ta Tell Magzaliyah'da da taştan savunma duvarları bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunların işlevleri tam olarak açıklık kazanmamış tartışılmaktadır. Bkz. M. K. Kenyon, *Archaeology in the Holy Land*, New York, 1960, 43-44, Lev.7-8; P. Singh, *Neolithic Cultures of Western Asia*, Londra-New York, 1974, 37-39, 42, Şek.16-17; O. Bar-Yosef, "Prehistory of the Levant", *Annual Review of Anthropology*, 9, 1980, 101-133; L. E. Stager, "The periodization of Palestine from Neolithic through Early Bronze times", *Chronologies in Old World Archaeology*, yay.haz. R. W. Enrich, 2c., Chicago-Londra, 1992, c.1: 22-23, c.2: 47; J. Zarins, "Archaeological and chronological problems within the Southwest Asian arid zone, 8500-1850 BC", *Chronologies in Old World Archaeology*, c.1: 43; J. Perrot, "La Préhistoire Palasténienne", *Supplément au dictionnaire de la Bible*, yay.haz. H. Cazelles ve A. Feuillet, Paris, 1968, c.8, süt.236-446; N. O. Bader, "Tell Magzaliyah: An Ealy Neolithic site in Northern Iraq", *Early Stages in the Evolution of Mesopotamian Civilization. Soviet Excavations in Northern Iraq*, yay.haz. N. Yoffe ve J. J. Clark, Tucson-Londra, 1993, 25-28, 32, 34, Şek.2.17, 2.18, 2.22, 2.23: 1-2; R. M. Munchaev, "Some Problems in the archaeology of Mesopotamia in light of recent research by the Soviet Expedition to Iraq", *Early Stages in the Evolution of Mesopotamian Civilization*, 251.
26. U. Esin, "Zum Ursprung der Kastenbauweise", 126-128, Şek.1, Lev.9-10; U. Esin, "Early copper metallurgy", 70, Şek.2.
27. U. Esin, "Zum Ursprung der Kastenbauweise", 125-128, Şek.1, Lev.9-10.
28. a.e.; U. Esin, "Early copper metallurgy", 70, Şek.2.
29. Şanlıurfa'da Kantara yakınındaki Nevalı Çori'de tapınağın bulunmasından sonra, Aşıklı'daki T Binası'nın da bir tapınak olarak yorumlanması için önemli veriler oluşmuştur (Krş. H. Hauptmann, "Ein Kultgebäude in Nevalı Çori", *Between the Rivers and Over the Mountains. Archaeologica Anatolica et Mesopotamica. Alba Palmieri Dedicata*, yay.haz. M. Frangipane vd., Roma, 1993, 41 vd.).
- the physical beauties of the countryside. Most of our contemporary metropolises, on the other hand, relying on the advanced technology of today, have turned their backs on a balance with nature. Because our society has totally disregarded the climates, natural environments and ecological habitats in which we live, we are expending our natural resources as fast as we can -although we remain dependent upon them. The race is now on to produce "habitats" of gigantic proportion—which, unfortunately scarcely allow the inhabitants to draw a breath.
- NOTES:**
- * All figures belong to the Ufuk Esin archive.
1. A reservoir behind the Mamasin dam on the Ulırmak, a branch of the Melendiz River in the Province of Aksaray, will soon partially submerge the site of Aşıklı. For this reason salvage excavations by the Prehistory Section of the Faculty of Letters of Istanbul University have been continuing at the site since 1989, supported by the General Directorate of Monuments and Museums of the Ministry of Culture, the Turkish Academy of Sciences, and the Research Foundation of Istanbul University (Project No. 595/171193). I wish to extend my sincere thanks to all of these institutions for their support and assistance.
2. The mound of Aşıklı measures 230 m from east to west and 150/240 m from north to south.
3. U. Esin, "Early copper metallurgy at the pre-pottery site of Aşıklı", *Readings in Prehistory. Papers presented to Halet Çambel*, İstanbul, 1995, 64, 75-76, Figs.11-12; W. van Zeist and G. J. de Roller, "Plant remains from Aşıklı Höyük, a pre-pottery Neolithic site in Central Anatolia", *Vegetation History and Archaeobotany*, 4, 1995, 179.
4. Ö. Emre, Hasandağı, Keçidoyuran Dağı yöresi volkanizmasının jeomorfolojisi, İstanbul, unpublished Ph.D.dissertation, 1991.
5. U. Esin et al., "Salvage excavations at the pre-pottery site of Aşıklı Höyük in Central Anatolia", *Anatolica*, XVII, 1991, 166-174, Pl.8, 9/2-3, 10-16; U. Esin, "Zum Ursprung der Kastenbauweise in Anatolien", *Istanbuler Mitteilungen*, P. Neve Festschrift, 43, 1994, Pl.9-10; U. Esin, "Early copper metallurgy", 70-73, Figs.2, 4-6.
6. U. Esin et al., *op.cit.*, 133, 145-148, Pl.10-16; N. B. Atlı, "The typological characteristics of Aşıklı Höyük chipped stone industry", *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent*, ed. H. Gebel and S. K. Kozłowski, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence and Environment 1, Berlin, 1994, 209-221.
7. Nowadays very frequent changes occur in the bed of the Melendiz River. These, however, are only the consequence of hauling away excessive amounts of sand from the riverbanks for use in construction. Geomorphological studies were initiated in 1995 by taking samples from the river bed to determine more exactly the position of the river relative to the site at the beginning of the Holocene Period.
8. H. Woldring, *A Pollen Diagram from a River Sediment in Central Anatolia*, forthcoming; W. van Zeist and G. J. de Roller, *op.cit.*; A. M. Rosen, Report on phytoliths from Aşıklı, 1995, unpublished report, 5 p., 5 Figs., 5 Pl.; H. Buitenhuis, "Aşıklı Höyük: A proto-domestication site in central Anatolia", VII. International Conference of Archaeozoology, 1994, Konstanz, forthcoming.
9. S. Bottema and H. Woldring, "Late Quaternary vegetation and climate of Southwestern Turkey, Part II", *Palaeohistoria*, 26, 1984, 131-136.
- 10.-14. *ibid.*, 131-136.
15. W. van Zeist and G. J. de Roller, *op.cit.*
- 16.-18. H. Buitenhuis, *op.cit.*
19. See, note 8-18; U. Esin, "Early copper metallurgy", 75-76, Figs.11-12.

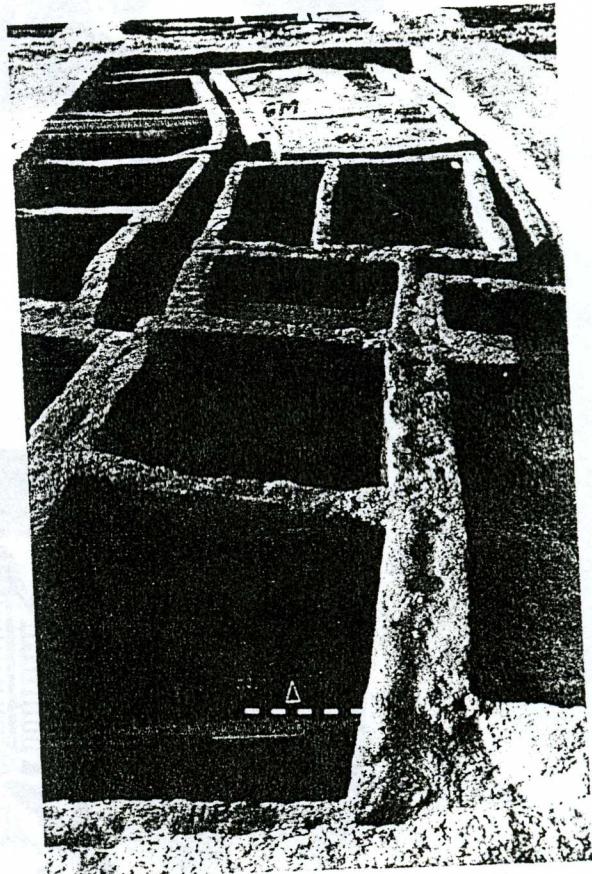
30. U. Esin vd., a.g.e., 131-132, 167, Lev.9/1.
31. a.e.; M. Özbek, "Aşıklı Höyük Neolitik insanları", *VII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (1991), Ankara, 1992, 153-154; M. Özbek, "Aşıklı Höyük Neolitik Çağ insanları", *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (1992), Ankara, 1993, 208.
32. W. van Zeist ve G. J. de Roller, a.g.e., 184.
33. U. Esin, "Early copper metallurgy", 70, Şek.2.
34. a.e.
35. U. Esin vd., a.g.e., 166, Lev.8.
36. a.e., Lev.8/1.
37. a.e., Lev.8/3.
38. a.e., 167, Lev.9/1.
39. U. Esin, "Early copper metallurgy".
40. W. van Zeist ve G. J. de Roller, a.g.e.; H. Buitenhuis, a.g.e.
41. W. van Zeist ve G. J. de Roller, a.g.e.
42. U. Esin vd., a.g.e., 133, 145, 167-174, Lev.9/2-3, 10-16; N. B. Atlı, a.g.e.
43. U. Esin, "Early copper metallurgy", 64-66, 73-74, Şek.6-8, 10.
44. a.e., 73, Şek.6-7.
45. Obsidien ticareti için bkz. J. Mellaart, *The Neolithic of the Near East*, Londra, 1975, 33, 94.
46. Krş. J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l'agriculture. La Révolution des Symboles au Néolithique*, Paris, 1994, 73-141.
47. Krş. J. Mellaart, a.g.e., 101, Şek.46.
30. U. Esin et al., *op.cit.*; U. Esin, "Early copper metallurgy".
- 31.-23. U. Esin, "Early copper metallurgy", 71, Fig.3.
34. *ibid.*, 64, 71, Fig.4.
25. Similar structures include enclosure walls and a tall tower of stone at Jericho in the Jordan valley and defensive walls of stone at Tell Magzaliyah in Northern Iran and at Beidha in Jordan. But their functions are as yet incompletely identified and form a topic of debate. See, M. K. Kenyon, *Archaeology in the Holy Land*, New York, 1960, 43-44, Pl.7-8; P. Singh, *Neolithic Cultures of Western Asia*, London-New York, 1974, 37-39, 42, Figs.16-17; O. Bar-Yosef, "Prehistory of the Levant", *Annual Review of Anthropology*, 9, 1980, 101-133; L. E. Stager, "The periodization of Palestine from Neolithic through Early Bronze times", *Chronologies in Old World Archaeology*, ed. R. W. Enrich, 2 vol., Chicago-London, 1992, vol.1: 22-23, vol.2: 47; J. Zarins, "Archaeological and chronological problems within the Southwest Asian arid zone, 8500-1850 BC", *Chronologies in Old World Archaeology*, vol.1: 43; J. Perrot, "La Préhistoire Palasténienne", *Supplément au dictionnaire de la Bible*, ed. H. Cazelles and A. Feuillet, Paris, 1968, vol.8, col.236-446; N. O. Bader, "Tell Magzalaiyah. An Early Neolithic site in Northern Iraq", *Early Stages in the Evolution of Mesopotamian Civilization. Soviet Excavations in Northern Iraq*, ed. N. Yoffe and J. J. Clark, Tucson-London, 1993, 25-28, 32, 34, Figs.2.17, 2.18, 2.22, 2.23: 1-2; R. M. Munchaev, "Some Problems in the archaeology of Mesopotamia in light of recent research by the Soviet Expedition to Iraq", *Early Stages in the Evolution of Mesopotamian Civilization*, 251.
26. U. Esin, "Zum Ursprung der Kastenbauweise", 126-128, Fig.1, Pl.9-10; U. Esin, "Early copper metallurgy", 70, Fig.2.
27. U. Esin, "Zum Ursprung der Kastenbauweise", 125-128, Fig.1, Pl.9-10.
28. *ibid.*; U. Esin, "Early copper metallurgy", 70, Fig.2.
29. Important data for the interpretation of Building T at Aşıklı as a temple was provided by the discovery of the temple at Nevalı Çori near Kantara in the province of Şanlıurfa. Cf., H. Hauptmann, "Ein Kultgebäude in Nevalı Çori", *Between the Rivers and Over the Mountains. Archaeologica Anatolica et Mesopotamica. Alba Palmieri Dedicata*, ed. M. Frangipane et al., Roma, 1993, 41 ff.
30. U. Esin et al., *op.cit.*, 131-132, 167, Pl.9/1.
31. *ibid.*; M. Özbek, "Aşıklı Höyük Neolitik insanları", *VII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (1991), Ankara, 1992, 153-154; M. Özbek, "Aşıklı Höyük Neolitik Çağ insanları", *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, (1992), Ankara, 1993, 208.
32. W. van Zeist and G. J. de Roller, *op.cit.*, 184.
33. U. Esin, "Early copper metallurgy", 70, Fig.2.
34. *ibid.*
35. U. Esin et al., *op.cit.*, 166, Pl.8.
36. *ibid.*, Pl.8/1.
37. *ibid.*, Pl.8/3.
38. *ibid.*, 167, Pl.9/1.
39. U. Esin, "Early copper metallurgy".
40. W. van Zeist and G. J. de Roller, *op.cit.*; H. Buitenhuis, *op.cit.*
41. W. van Zeist and G. J. de Roller, *op.cit.*
42. U. Esin et al., *op.cit.*, 133, 145, 167-174, Pls.9/2-3, 10-16; N. B. Atlı, *op.cit.*
43. U. Esin, "Early copper metallurgy", 64-66, 73-74, Figs.6-8, 10.
44. *ibid.*, 73, Figs.6-7.
45. For trade in obsidian, see, J. Mellaart, *The Neolithic of the Near East*, London, 1975, 33, 94.
46. Cf. J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l'agriculture. La Révolution des Symboles au Néolithique*, Paris, 1994, 73-141.
47. Cf. J. Mellaart, *op.cit.*, 101, Fig.46.

1

2

3